

ERZİNCAN TARİHİ

2. CİLT

ERZİNCAN TARİHİ
CİLT II
“ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE ERZİNCAN”

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN

Bu kitabın tüm hakları Erzincan Valiliği ve
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir.
Kitapta yer alan bölümlerdeki tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Haberleşme Adresi:

Erzincan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Atatürk Mahallesi Kültür Merkezi

Barış Manço Park İçi

Telefon:0 446 214 30 79

Faks:0 446 214 80 22

E-Posta:iktm24@kulturturizm.gov.tr

Erzincan Valiliği Yayınları

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları

ISBN: 978-975-17-4615-3

Erzincan-2020

TİMURLU KAYNAKLARINA GÖRE ERZİNCAN*

Dilara ALTAŞ**

Giriş

Erzincan; Ortaçağ'da Gürcü, Ermeni, Bizans mücadelelerine sahne olmuş, 1048'de Türk akınlarıyla birlikte Türk-İslam fütühatı başlamıştır. 1058 yılında hakimiyetin kısmen de olsa kurulmasıyla birlikte Mengücekliler, Anadolu Selçukluları, Harezmşahlar ve Köseadağ Savaşı sonrasında İlhanlıların hakimiyet alanı olmuştur. İlhanlı döneminde Hamdullah Müstevfi Kazvini'nin kaydettiği gibi 1336 yılı İlhanlı bütçesine dahil, vergi veren onbir Anadolu şehri içinde ikinci sırada yer almıştır.

XV. yüzyılda Erzincan'ın önemini arttırdığını ve bununla birlikte Kadı Burhaneddin, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Timurlu ve Osmanlı tazyiklerine maruz kaldığını görmekteyiz. Erzincan Valisi Pir Hüseyin'in vefatından sonra durum değişmiştir. Esterabadi Bezm u Rezm adlı eserinde Kadı Burhaneddin'in başlangıçta egemenlik alanına yakın olan Erzincan'dan ziyade daha uzak yerleri almanın daha mantığa uygun olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Ancak sonrasında bu bölgeyi ele geçirmenin Osmanlı baskısını da ortadan kaldıracığını düşünen Kadı Burhaneddin, Ali Bey ve Hızır Bey'i sol cemahta, Kılıç Arslan'ı da sağ cemahta görevlendirmiş, Erzincan'ı kuşatmıştır.¹ Bu da ittifak arayışlarını beraberinde getirmiş, Erzincan Emiri Mutahharten'in Osmanlı ve Kadı Burhaneddin'e karşı Timur'un himayesi altına girmesi, Timur'dan hil'at ve çeşitli armağanlar gitmesi nedeniyle Erzincan'daki egemenliğinin bir süre devam etmesini sağlamıştır. Timur, Irak ve Suriye seferlerinde öncü olarak kullandığı Kara Yülük Osman Bey'in hizmetine karşılık olmak üzere, Amid yani Diyarbakır havalisini ona iktâ olarak vermişti. Osmanlılar, 1403- 1435 yılları arasında Timur'a ve Timurlulara bağlı olarak beyliğini devam ettirmiş, Timurlulardan Şahruh'un desteğiyle, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un ve Memluk Sultanlığının muhalefetlerine rağmen Diyarbakır ve Erzincan havalisinde tutunmaya muvaffak olmuştur. 1420 yılında Kara Yusuf'un ölümü üzerine biraz rahatlamış olsa da Kara Osman'ın yeni düşmanı Kara Yusuf'un oğlu İskender Mirza olmuştur. Şahruh ile yaptığı savaşta yenilip kaçan İskender'i Erzurum önlerinde yakalamak isterken Kara Osman onunla girdiği çarpışmada yaralanarak 1435 yılında yaşamını yitirmiştir.

Mutahharten devrinde Akkoyunlu ve Karakoyunlular'la da münasebet halinde bulunan Erzincan Emirliği, Kutlu Bey'in 1389'da ölümüyle Akkoyunlular'ın saldırılarına hedef olmuş, tam da bu sırada Timur'un Anadolu'ya gelişinde (1387) ona bağlılık bildiren Mutahharten ikinci Anadolu seferinde de (1394) onunla iyi ilişkiler kurdu. Sivas'ın tahribiyle sonuçlanan 1400'deki sefer sırasında Timur Erzincan'a gelmişti. Bunun hemen ardından Anadolu birliğini kurmaya çalışan Yıldırım Bayezid

* Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu, (26-28 Eylül 2019), Bildiriler Kitabı, s. 314-323.

** İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

¹ Esterâbâdi, Bezm u Rezm, (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 153-162.

1401 yılında Erzincan'ı alarak şehrin idaresini önce Karakoyunlu Kara Yusuf'a vermiş, ancak daha sonra hâkimiyetini kabul şartıyla burayı Mutahharten'e bırakmıştır.

Mutahharten'den sonra Erzincan 1410 yılında Karakoyunlu egemenliğine girmiştir. Karakoyunlu Emiri Kara Yusuf Erzincan'a önce has adamlarından Pir Ömer'i, onun Akkoyunlular tarafından öldürülmesinden (1420) sonra da küçük oğlu Ebû Saîd'i vali tayin etti. Ancak aynı yıl Kara Yûsuf'un vefatı üzerine şehir halkının isteğiyle Mutahharten'in torunu Yâr Ali vali oldu ve bunun zamanında Erzincan Karayülük Osman tarafından alınarak Akkoyunlu topraklarına katıldı (1422). Bu tarihten sonra Erzincan bazan Akkoyunlular ile Karakoyunlular'ın, bazan da Akkoyunlu şehzadelerinin hâkimiyet için kendi aralarında mücadele ettikleri bir yer olmuştur. Dulkadiroğullarının da bu bölgede denge politikasını devam ettirdiğini görmekteyiz. Sonunda Uzun Hasan Karakoyunlular'ı yenerek Erzincan'ı yeniden Akkoyunlu egemenliği altına almıştır. (1457). Otlukbeli Savaşı'ndan (1473) sonra da Erzincan Akkoyunlu sınırları içinde kalmıştır.²

Erzincan; İran ile Anadolu'yu birbirine bağlayan güzergâhta bulunması hasebiyle İlhanlılar için çok önemli bir şehir olmuş ve bu önemini sonraki dönemlerde de korumuştur. İlhanlı ve Osmanlı dönemi arasında Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Timurlular arasında paylaşılabilen bir konumda olmuştur. Erzincan'ın bu yönünü Timurlu himayesindeki müverrihlerin yazmış oldukları ana kaynaklar ışığında ele alacağız.

1. Zübdetü't-Tevarih

Timurlu devrinin en önemli ve kapsamlı kaynaklarından biri olan Zübdetü't Tevarih, Hafız-ı Ebru'nun intisap ettiği Şahrüh'un devrinde yazılmış bir eserdir. Timur'un faaliyetlerine geniş yer verilen bu eserde, Timur'un Gürcistan seferleri öncesinde kontrol altında tutmak istediği Erzincan hakkında detaylı bilgi bulunmaktadır. Eserde bu konuyu işlendiği şekilde aktaracağız.

Timur taraflısı bir kaynak olduğu için, Hafız-ı Ebru'nun deyimiyile "Yıldırım Bayezid'in haddini aşarak Emir Mutahharten'i³ tehdit ettiğini ve haraca bağlamak istediğini kaydetmiştir. Emir Mutahharten ile ilgili olarak eserde geçen kısımlar şu şekildedir:

"Hazret-i Risalet'ten ünlü bir haber - sallallahu aleyhi ve sellem - ki" "اذا اراد الله شئنا ميا الاسباب" anlamı şudur ki Hazret-i Zülcelal âlemde zahir olmak için bir olay gerçekleşmesi lazım onun

² İsmet Miroğlu, "Erzincan", TDVİA, C: XI, İstanbul, 1995, s. 319; Ebu Bekr-i Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınevi, Ankara 2014. s. 43-54.

³ Dönemin Ermeni vakanüvisi Metsoplu Tovma, Mutahharten'in "Müslüman Ermeni" olduğunu iddia etmiş ve Mutahharten'in Timur ile işbirliği yaparak Ermenilere zulmettiğini öne sürmüştür. Hatta o derece ki, vardapet Gevorg'un Timur'a yalvarması ve buna rağmen Timur'un merhamet etmeyip kiliseleri yıktırmasını anlatmıştır. T'ovma Metsobetsi's, History of Tamerlane and His Succerssors (çev. Robert Bedrosian), Armenian Sources, New York 1987, s. 4. Ancak dönemin seyyahlarından Clavijo, Mutahharten'in Müslümanlara daha müsamahakâr davranmakla birlikte işbirliği içinde olduğu Timur tarafından Hristiyanların kiliselerinin camiye çevrilmemesini emrettiğini kaydetmiştir. Clavijo, Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat (çev. Ömer Rıza Doğrul), Köprü Yayınları, İstanbul 2016, s. 92-93.

şartları sağlamak gerek, şartlar sağlandıktan sonra her an o iş alemde vuku bulabilir. Bu girişten amaç şu ki Rum topraklarının bazı bölgelerinin harap olmasına hüküm verilmişti. Rum diyarı valisinin kötü düşünceleri Yıldırım Bayezid'e ulaşmış, kendi gücü ve şevketinden böbürlenmiş, Teherten⁴ tarafına Erzincan'a bir elçi göndermiş, kısacası isteği bizden itaat edecek Erzincan'ın ve o bölgenin haracını toplayacak ve bize gönderecektir. Ve bunun dışında haddini aşacak birkaç daha mesaj gönderdi. Teherten bunları Hazret-i Sahipkiran'a anlattı. Hazret-i Sahipkiran (Emir Timur) bu mesele üzerine düşündü ve şu ifadeyi buyurdu: mal gururu ve nefsi emmare onun şu işlere sürüklemiştir, kâtibine ona bir mektup yazmak için ve ona nasihatte bulunmak için emir verdi, onu tembihleyerek şöyle buyurdu: « رحم الله امرأ عرف قدره ولم يتعهد طوره » yani Allah kadrini ve yerini bilen aynı zamanda haddini ve makamını aşmayan kuluna rahmet gönderecek. Bugün –bihamdillah- memleketlerin dörtte biri bizim hükümranlığımızdadır. Etrafımızdaki mülkler bizim itaatimizde ve memleket işini yürütmekte bizim tarzda üslupta, dünyanın güçlüleri bizi itaat etmekten ve karşımızda eğilmekten yüz çevirmiyorlar.⁵

O olayda Emirzade Muhammed Sultan erkeklik ve mertlik sergiledi ki Rüstemi Destan'ın hikâyesiyle alay etti ve Zal'ın mertlik hikayesini zevale saydı ve Emirzade Ebubekir Bahadur da cengaverlik töreni takdim ederek bu yarışmada akranlarının önüne geçebildi, işin sonunda Mansur'un ordusu kekik gibi kalenin etrafını sardılar ve çok dik ve sağlam bir konum alarak karşı tarafı küçümsediler.

Bu aşikâr zaferin ve yakın fethin haberi Hazret-i Sahipkiran'a verildiği zaman derhal ata bindi ve bu zaferi görmek için zikredilen kaleye doğru yöneldi ve oranın etrafını ve bölgeyi yüksek bir dikkate aldı ve oranın korumasını Erzincan valisi Emir Teherten'e devretti ve oradan Rum diyarına doğru yol aldı ve o toprakları ele geçirmek için Hüsrevlere layık bir azim içine girdi. Şans ve ikbal yüzünü o diyara çevirdi. Yağmacıların birçoğu mağaralara kaçarak sığınmış ve güvenli yerlere yöneldiler. Emir Şeyh Nurettin, Ali Sultan ve Timur devleti onların farkına vardılar. Büyük emirlerin üzgünlük ve intikam çabalarına tanık olunca itaat ve hükmü altına almak makamına geldiler. Böylelikle dikkat ve merhamete tabi tutularak o zor durumdan canlarını kurtarabildiler.

Ardından bahar mevsimi gelince Emir Yusuf Tebriz'i Elatak'a doğru terk etti ve yolda avlayarak Avnik sınırına yetişti. Erzincan halkı oranın hâkimi Şeyh Hasan'ı şikâyet ettiler. Emir Yusuf Erzincan'a doğru yola koyuldu. Oraya varınca Erzincan'ı kuşattı. 45 gün boyunca durmadan savaş devam etti sonunda Erzincan halkı usandı sefaletle düşerek yalvarmaya başladılar.

Sultan Ahmed Bağdat'tan daha önce de söylendiği gibi Rum diyarına gitti, Yıldırım Bayezid ile görüştü ve sonra Hazret-i Sahipkiran Şam memleketindeyken Yıldırım Bayezid Erzincan'ı kuşattılar ve sonra Bağdat'a geldiler tekrar Hazret-i Sahipkiran Şam memleketinden müracaat haberi duyunca Bağdat'ı açık bıraktı ve onun uşağının şehri Bağdat'ta idi. Hazret-i Sahipkiran oraya birlik sevk etti ve kendisi muhalefet etmeye ısrar ettiği gerekçesiyle o kadar yıkım ortaya çıktı ve "جَعَلْنَا عَلَيْهَا سَاقِلَهَا" "sıfatını alarak alt üst oldu.

Hazret-i Sahipkiran Sivas'ın fethi için emir verdiği zaman ve orada Şam'a yöneldi. Sultan Ahmed ve Kara Yusuf Rum ülkesindeydiler. Yıldırım Beyazıt'ı orduyu toparlaması ve Erzincan'a gelmesini istediler. Teherten ile savaştılar, Erzincan'ı aldılar. Emir Yıldırım Teherten'in karısı

⁴ Mutahharten'in adı Teherten yahut Tahharten olarak da yazılmaktadır.

⁵ Hafız-ı Ebru, Zübdetü't Tevârih, (thk. Seyyid Kemal Hacı Seyyid Cevad), Tahran 2001 s. 359.

ve evladını Bursa'ya gönderdi. O savaşta Teherten'in naibi olan Makbel Emir Kara Yusuf'un adamları tarafından yakalandı. Erzincan kalesinin ahalisi Emir Yusuf ve başlattığı savaş yüzünden güven talep ettiler. Örneğin Emir Teherten dışarı çıktı ve Sultan Ahmet onu Yıldırım'ın yanına gönderdi ve Yıldırım'ın Erzincan'ı Teherten'e devretmesi istendi. Fakat karısı ve evladının Bursa'da kalmaları tavsiye edildi. Erzincan'ın fethinden sonra Yıldırım tekrar Rum diyarına doğru yöneldi ve daha sonra Bağdat'a doğru gitti. ⁶

Yıldırım Bayezid, Hazret-i Sahipkiran Şam topraklarında olduğu zaman Erzincan'a ordu göndermişti ve Teherten ile savaşmıştı. Bağdat'ın fethi girişinde ona değinildi. Bu günlerde haberler onun tekrar o taraflara döneceği yönündeydi. Hümayunun fermanı yürürlüğe girdi ki Emir Mızrap Bahadur'un Avnik kalesine doğru gitmesi ve daha önce o kalenin kuşatmasıyla meşgul olan emirler Emirzade Pir Muhammed ve Emirzade Sultan Hüseyin ve Emir Cihanşah hep birlikte Erzurum'a doğru hareket etmeleri gerekmektedir. Bunlar o tarafa doğru yola koyulduktan sonra tekrar Yıldırım Bayezid'in o tarafa yöneldiği haberi geldi. Bu mesele büyüklerin kulağına gidince hüküm verildi ki Hazret-i Sultan ve Emir Süleyman Şah Bahadur ve Emir Şah Melik askerleriyle birlikte o tarafa doğru gitmeliler. Verilen emir neticesinde o tarafa yöneldiler. Şahruh süvarileri Avnik'ten geçince yeni bir mekâna geldiler. Teherten'in yeğeni Şeyh Ali önceden geldi ve haber getirdi ki Roma kayseri cesaretinden dolayı hasara uğramıştır ve Teherten'i Hazret-i Sahipkiran'ın itaatine ve emrine girmek için arabulucu yapmış. Bundan sonra o Hazretin tüm işleri ve istekleri üzerine çalışacağı ve gayret edeceğini bildirmiştir. Ve söz vermiş ki eğer Teherten'in barış isteği başarılı olursa ve harem ve adamlarını Neva'ya götürürse geri verirse Cenab-ı Şahruhi Şeyh Ali'yi dergaha gönderecek ve durumu anlatacaktır. Aynı zamanda o mekanda duracaktır ve Hazret-i Sahipkiran Yemen Sa'd ve Esat Fl ile Sait Abad yoluyla Tebriz Darülmük'ne gittiler. O toprakların allah yolunda adım atanların iziyle eflaka çıktı ve reaya ve zayıfların halini öğrendi zalimlerden alıp mazlumlara verdi." ⁷

2. Matlaü's Sa'deyn ve Mecmaü'l Bahreyn

Şahruh devri tarihçisi, gezgini ve Hindistan elçisi Abdurrezzak Semerkandi'nin bu eseri, İran, Horasan ve Anadolu'daki siyasi olayları konu alır. Erzincan bahsi 1410 yılından başlar. Emir Yusuf'un Erzincan'ı 40 gün muhasara altına alması ve Erzincan halkının dönemin Erzincan hâkimi Şeyh Hasan'dan şikâyet etmesi anlatılır. ⁸ Aynı dönemde Kara Yusuf da Tebriz'den hareket edip Erzincan üzerine yürümüştür. (30 Ağustos 1410) Bu eserde genel itibariyle Timurlu-Karakoyunlu münasebetleri ele alınmıştır. Erzincan'ın Tebriz, Urmiye ve Sultaniye hattı için çok önemli olduğunu Semerkandi ayrıntılı şekilde ele almıştır. ⁹

3. Nizamüddin Şâmi, Zafernâme

Timurlu döneminin en önemli tarihçilerinden biri olan Nizamüddin Şâmi, Tebriz yakınlarındaki Şenb-i Gazan'da dünyaya geldiği için "Şâmi" olarak anılır. Celayirlilerden Sultan Üveys ve Sultan Ahmed Celayir'in hizmetinde bulunmuştur.

⁶ C:II, A. g. e, s. 948.

⁷ Ag. e., s. 951.

⁸ Abdurrezzak es-Semerkandi, Matlaü's-Sa'deyn ve Mecmaü'l Bahreyn, C:II, Özbekistan Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Biruni Enstitüsü Yayınları, Taşkent 2008 s. 182.

⁹ A. g. e, s. 200.

Hafız-ı Ebru, Zübdetü't Tevarih adlı eserini yazarken bu kaynaktan büyük ölçüde yararlanmışır. Nizamüddin Şâmi, erinde özellikle Timur'un Van ve Ahlat kuşatmalarının başarıya ulaşmasını Emir Mutahharen'in Timur'a olan bağlılığını bildirmesiyle ilişkilendirmiştir. Eğer Timur Alıncak Kalesi ve Avnik (yahut Onik) Kalesi'ni kuşattıktan sonra Erzincan'ı kendisine tâbi kılamasaydı hem Muş ve Van arasını, hem de Hoy, Urmiye ve Selmas'ı elinde tutamazdı. Nizamüddin Şâmi, eserinde Emir Mutahharen'in Timur tarafından taltif edilmesini oldukça süslü bir üslupla anlatmış, Emir'in Yıldırım Bayezid'in tahriklerinden korunmak için Timur'a sığınmasını Timur'un cihan hâkimiyeti hedefine bağlamıştır. Zaten Timur, Bayezid'e gönderdiği mektupta *"Tanrıya hamdolsun bugün dünyanın meskun olan yerlerindeki memleketler bizim tasarruf ve fermanımız altındadır. Etrafta bulunan melikler bize tabidir. Memleketin işleri yolunda icra ediliyor. Dünyanın serkeşleri bizim rıbka-i itaatimizden baş çeviremez ve bütün memleketlerin serdarları bizim hükümümüze karşı serkeşlik edemezler."* diyerek Bayezid'i tehdit etmiştir.¹⁰

4. Müntehabü't Tevarih-i Muini

Muiniddin Natanzi'nin Timur'un seferlerini anlattığı bu eserde Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un Erzincan'ı elde etme çabasına ayrıntılı yer verilmiştir. Eserde Nizamüddin Şâmi ve Hafız-ı Ebru'nun anlattıklarının neredeyse aynısı anlatılmakta olup, Celayirlilerin burada Timurlu aleyhine içinde buldukları Karakoyunlu ittifakından bahsedilmiştir. Sultan Ahmed (Celayirli) Kara Yusuf ile ittifak kurmuş, Timur'un Şam seferini fırsat bilerek Sivas'ın Timur tarafından ele geçirilmemesi için güçlerini birleştirmişlerdir. Timur'un kuzeye, yani Erzurum ve Erzincan'a yönelmesiyle bu ittifak anlam kazanmış, ancak Timur'un özellikle Van ve Ahlat'ta tutunabilmesi nedeniyle Doğu Anadolu'da Timur'un ilerleyişi önlenememiş ve bu durumun Ankara Savaşı'na zemin hazırladığı anlatılmıştır.¹¹

5. Şerefeddin Ali Yezdi, Zafername

Yıldırım Bayezid ve Timur mücadelesini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır: *"Yıldırım kibre kapılarak Mutahharten için Erzincan ve Erzurum'u Osmanoğluna bağlamasını istemiş, haracını düzenli şekilde ödemesini emretmişti. Ancak Sahipkiran, Yıldırım'a Mevlana Şemseddin Münşi'ye yazdırdığı mektubunda 'Tanrı kendi değer ve mertebesini bilen, sınırı aşmayan insana merhamet eder. Allah'a hamdolsun ki bugün dünya memleketleri bizim tasarrufumuz altındadır. Biliriz ki senin soyun gemici Türkmenlere dayanır. Aklından gururu çıkarıp at! Frenk kafirlerinin üstüne yürüdüğün için sana dokunmadık.'* buyurdu. Hazret-i Sahipkiran, haremleri

¹⁰ Nizamüddin Şâmi, Zafername (çev. Necati Lugal), TTK Basımevi, Ankara 1978, s. 256-260. Öte yandan Timur'a sertçe muhalefet eden İbn Arabşah, Acaibü'l-Makdur adlı eserinde Timur'un Emir Mutahharten nedeniyle Yıldırım Bayezid ile olan mektuplaşmasını Mutahharten'in fitne çıkararak tahrik etmesi olarak tanımlamış, Timur'un Erzincan'ı aslında Sivas ve Kayseri'yi alabilmek için bir üs olarak kullanmak niyetinde olduğunu ifade etmiştir. İbn Arabşah, Acaibü'l Makdur, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2017, s. 153-154.. Tebriz'den Sivas'a kadar gelen Timur'un şehri yakıp yıktığını belirten Es-Sayrafi, Timur'un Malatya ve Besni'yi yağmaladığını, kadın ve çocukları esir alarak zulmettiğini ifade etmiştir. Timur'un ordusu ve destekçisi Emir Mutahharten'den adeta "çapulcu" olarak söz etmiştir. Es-Sayrafi, Nüzhetü'n-Nüfus, (thk. Hasan Habeşi), Beyrut 1971, C: II, s. 71-72.

¹¹ Muiniddin Natanzi, Müntehabü't Tevarih-i Muini (çev. Gulam Kerimov), Taşkent. 238-256.

Saray Mülk Hatun, Hanzade ve Şehzade Uluğbek, emirzâde Ömer ile kardeşi Allahdâdbek'in yanına verip Mevlana Kutbuddin ile birlikte emniyetli bir şehir olan Sultaniye'ye gönderdi."¹²

Hazret-i Sahipkıran 804 Şevval'de (Haziran 1402) Kemah Kalesi'ni kuşattı, Fırat Nehri'nin eteğini öptüğü bu kaleyi mukavemetle karşılaşmadan fethetti. Sahipkıran, bu kaleye eş-Şems adlı bir has adamını vali tayin etti. Ama ne var ki Rum'a elçi gönderilen Çimbay Elçikday'dan kötü bir haber geldi. Yıldırım Bayezid yine tehditlerini sıralayarak kendisine yakışmayan sözler sarfetti. Kemah ve Erzincan gibi iki mühim yer için oradan derhal çıkmasını istedi. Küstahça, haddini aşan sözler söyledi. Ancak Allah'a şükürler olsun ki, devletimiz muzaffer kılındı."¹³

Şerefeddin Ali Yezdi, eserde Timur'un Erzincan ve Kemah'a verdiği önemle birlikte Osmanlı'nın sadece Rumeli'de değil; Doğu Anadolu'da da egemenlik kurma ülküsünü izah etmiştir.¹⁴

6. Tevarih-i Enbiya ve Mülûk

Caferi b. Muhammed el-Hüseyni'nin Tarih-i Yezd ile birlikte Timurlu tarihine ışık tutan bir eseridir. Eserin Türkler ve Moğollarla ilgili kısmında Atabeyler tarihine geniş yer verilmesi oldukça önemlidir. Azerbaycan ve Doğu Anadolu tarihi için önemli bir kaynaktır. Cafer b Muhammed, bu eseri yazarken Şerefeddin Ali Yezdi'nin Zafername adlı eserini kaynak olarak kullanmıştır.¹⁵

Caferi b. Muhammed, Erzincan bahsini Timur'un Karabağ'dan Gürcistan'a yönelmesiyle başlatmış, Berde şehrinde Mutahharten'in itaatini arz etmesiyle Timur'un Gürcü Canıbek karşısında üstünlük kurduğunu ifade etmiştir. Kemah Kalesi'nin Mutahharten'in elinde olması, Sivas içlerine ilerleyip Timur'un Hafik'i ele geçirmesine zemin hazırlamıştır. Timur kendisine sadakatle itaat eden Mutahharten'e mücevherlerle süslü kılıç ve külah göndermiştir.¹⁶

Şahrüh devri ve sonrasında Mirza Cuki için de Erzincan önemini korumuş, burada Mirza Cuki ile Akkoyunlu Kara Osman'ın kızı evlenmiştir. Doğu Anadolu'da istikrarın sağlanabilmesi Kemah ve Erzincan'ın siyasi durumu ile aynı çizgide olmuştur. Kara Osman ve Şahrüh'un oğullarının arasındaki bu mücadeleler ve Kemah'tan ganimet elde etme yarışı göstermektedir ki, Azerbaycan ile bağlantısı olan ve burada güçlü olan

¹² Şerefeddin Ali Yezdi, Zafername (tıpkıbasım), Taşkent 1997, S. 233

¹³ A. g. e, s. 327

¹⁴ Buna karşılık o dönemde Alman Johannes Schiltberger, Erzincan ve Kemah'ı Ermenistan olarak ele almış, Timur'u işgalci olarak nitelendirmiştir. Erzincan, Bayburt ve Kemah için "Küçük Ermenistan" tabirini kullanmıştır. Şahrüh için de bu bölgenin önemli olduğunu, Fırat Nehri buradan geçtiği için toprağının bereketli olduğunu kaydetmiştir. Ermenileri dindaşı olmalarından öte Germenleri sevdiği için sevdiğini belirtmiştir. Karabağ'ın Müslümanların elinde olduğunu belirtirken bu bölgeyi de "Ermenistan" olarak ele almıştır. (Johannes Schiltberger, Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427 (Türkler ve Tatarlar Arasında) (trc. Turgut Akpınar), İletişim Yayınevi, İstanbul 1997, s. 106, 189.)

¹⁵ Cafer b. Muhammed el-Hüseyni, Tarih-i Yezd (nşr. İrec Afşar), Tahran 1338, s. 2-3.

¹⁶ Cafer b. Muhammed el-Hüseyni, Tarih-i Kebir (Tevarih-i Enbiya ve Muluk) (trc. İsmail Aka), TTK Basımevi, Ankara 2011, s. 37.

beylerin hakimiyetinin sağlam olabilmesi için Erzincan'ı ele geçirmek gerekmiştir. Bu da Erzincan'ın sürekli el değiştirmesine neden olmuştur. ¹⁷

Sonuç

Timurlu himayesindeki tarihçilerin olayları aslına uygun biçimde fakat Timurlu taraftarı olmaları hasebiyle yer yer Osmanlı, Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ateş püsküren üslupla yazdıklarını görmekteyiz. Burada Nizamüddin Şâmi, Hafız-ı Ebru ve Şerefeddin Ali Yezdi'nin tarih yazıcılığının ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Dipnotta da farklı bakış açısıyla yazılmış olan kaynaklarla karşılaştırdığımızı göre; Erzincan Timur için Anadolu'ya geçişte üs olarak; adeta ikinci Karabağ görevi görmüştür. Emir Mutahharten'in itaat altına alınmış olması sayesinde İran, Azerbaycan ve Anadolu içlerinde tutunma imkânı bulan Timur aynı zamanda Bağdat ve Şam tarafına sefere çıkarken de Doğu Anadolu'daki erkenden istifade etmiştir.

Sadece Timurlu devrinde değil; genel itibariyle bütün Türk devletlerinin Erzincan, Erzurum, Van ve Ahlat'ı önemseydiğini görürüz. Hatta bu durum Şah İsmail için d

KAYNAKÇA

Abdurrezzak es-Semerikandi, Matlaü's-Sa'deyn ve Mecmaü'l Bahreyn, C:II, Özbekistan Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Biruni Enstitüsü Yayınları, Taşkent 2008.

Cafer b. Muhammed el-Hüseyni, Tarih-i Kebir (Tevarih-i Enbiya ve Muluk) (trc. İsmail Aka), TTK Basımevi, Ankara 2011.

Cafer b. Muhammed-i Caferi, Tarih-i Yezd (nşr. İrec Afşar), Tahran 1338.

Clavijo, Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat (çev. Ömer Rıza Doğrul), Köprü Yayınları, İstanbul 2016

Ebu Bekr-i Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınevi, Ankara 2014.

Es-Sayrafi, Nüzhetü'n-Nüfus, (thk. Hasan Habeşi), Beyrut 1971.

Esterâbâdi, Bezm u Rezm, (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2014.

Hafız-ı Ebru, Zübdetü't Tevarih, (thk. Seyyid Kemal Hacı Seyyid Cevad), Tahran 2001

Hasan Bey Rumlu, Ahsenü't Tevarih (trc. Namiq Musalı), Uzanlar Kopyalama Merkezi, Kastamonu 2017.

İbn Arabşah, Acaibü'l Makdur, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2017.

Johannes Schiltberger, Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427 (Türkler ve Tatarlar Arasında) (trc. Turgut Akpınar), İletişim Yayınevi, İstanbul 1997.

Miroğlu, İsmet, "Erzincan", TDVİA, C: XI, İstanbul, 1995

Muiniddin Natanzi, Müntehabü't Tevarih-i Muini (çev. Gulam Kerimov), Taşkent 2011.

Nizamüddin Şami, Zafernâme (çev. Necati Lugal), TTK Basımevi

Şerefeddin Ali Yezdi, Zafername (tıpkıbasım), Taşkent 1972.

¹⁷ A. g. e, s. 103; Hasan Bey Rumlu, Ahsenü't Tevarih (trc. Namiq Musalı), Uzanlar Kopyalama Merkezi, Kastamonu 2017, s. 95.

T'ovma Metsobetsi's, History of Tamerlane and His Succerssors (çev. Robert Bedrosian),
Armenian Sources, New York 1987